

EEN GREEP UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GLASINDUSTRIE IN ONS LAND

Deel 1

J. de Pater

Toen de redactie van 'Scedam' mij vroeg iets te schrijven over de geschiedenis van de glasindustrie in Nederland, in het bijzonder over de glasfabricage in Schiedam, gingen mijn gedachten onmiddellijk uit naar de Buitenhavenweg in mijn geboortestad Schiedam, waar ik een kleine vijftig jaar heb gewoond.

Welke Schiedammer zou niet weten dat daar de hoofdvestiging van de N.V. Vereenigde Glasfabrieken (United Glassworks) (V.G.) is gevestigd. Deze internationaal bekende onderneming heeft behalve in Schiedam, ook zeer moderne glasproducerende bedrijven te Leerdam en Maastricht. Steunend op een hoogwaardige technologie, gericht op innovatie en vakmanschap, worden er verpakkingsglas, tafelglas en kristal vervaardigd. Wat het kristal betreft hoeft men slechts te denken aan het vermaarde merk 'Royal Leerdam'. In Etten-Leur heeft de V.G. een moderne fabriek waar kunststofverpakkingen worden geproduceerd.

Behalve de V.G. is er in Nederland nog een producent van verpakkingsglas: de glasfabriek te Dongen die in 1961 is opgericht. De aandelen van deze fabriek zijn sinds 1969 in handen van een Zweeds concern.

Omdat de V.G. een veel langere geschiedenis heeft en omdat dit concern de grootste glasproducent in Nederland is, maar vooral wegens haar nauwe verbondenheid met Schiedam, komt hier vooral de V.G. aan de orde.

Voorgeschiedenis

We mogen aannemen dat het glas z'n triomftocht door Europa maakte vanuit Italië. Glasblazers uit Altra zwermden over heel Europa uit: ze verkochten hun kunstige produkt aan de meestbiedenden en trachtten zich in Nederland te vestigen. Middelburg was een van de eerste plaatsen in Nederland waar een 'glasfabriek' werd opgericht (1581). Hier moeten we nog niet denken aan de produktie van flessen. In de eerste fabrieken werd vervaardigd 'à la façon de la Venice': roemers, bierglazen, karaffen en dergelijke. Later volgde de produktie van glaspereels (glasesen coralen) die men in grote hoeveelheden nodig had voor de ruilhandel met de natuurvolken waarmee ondernemende kooplieden op hun reizen in aanraking kwamen. De eerste fabriek waar een soort flessen werd geproduceerd dateert uit 1731; deze glasblazerij was gevestigd te Isselt bij Soest.

Uiteraard kunnen in het bestek van dit artikel niet alle bedrijfjes die in de 16e en 17e eeuw werden opgericht, en veelal weer verdwenen, worden besproken. Wel staan we even stil bij een van de eerste glasfabrieken in Nederland om de lezer een indruk te geven van het wel en wee van zo'n zestiende eeuwse glasblazerij. Wat dat betreft kan Middelburg representatief geacht worden voor de fabrieken die in de zestiende en zeventiende eeuw bestonden.

De eerste glasfabriek in ons land

Ondanks een klaagschrift van Ambrosio de Mongardo en Pierre de Pedralis aan het stadsbestuur van Antwerpen, waarin deze zich beriepen op een monopolie voor de Nederlanden dat zij van kiezer Karel V zouden hebben gekregen, verleenden de magistraten in 1581 aan Govaert van der Haghe, geboren te Antwerpen, een vergunning om binnen Middelburg een fabriek op te richten voor het 'bakken van glaesen naar Antwerpse aard'. Govaert kreeg een jaarlijkse subsidie van honderd gulden, vrij van accijns, belasting en wachtdienst. Hij mocht in twee jaren Middelburg niet verlaten. Tussen walmuur en haven aan de 'Consteijnschen dijck' kreeg hij een plaats voor zijn fabriek toegewezen, dicht bij de Segeerspoort. In 1584 kreeg hij opnieuw een subsidie van £ 16.13.4 uitbetaald; in 1588 verwierf hij het burgerrecht.

Als Govaert werklieden tekort kwam, ronselde hij ze in Antwerpen en ook hierover klaagde Ambrosio de Mongardo. In 1597 bleek de fabriek te klein geworden, vooral omdat Van der Haghe zich voorgenomen had 'lange coleure wercken van getten' (lange gekleurde buizen voor de parelfabricage) te gaan maken. Hij vroeg daarom een groter stuk grond. Bij besluit van 23 mei 1598 werd hem dat toegestaan en het contract werd vernieuwd.

Van de Staten van Zeeland kreeg hij het monopolie om in de provincie Zeeland het glasblazen uit te oefenen. De grenzen voor Antwerps glas werden gesloten en dit invoerverbod schijnt nogal streng gehandhaafd te zijn. Hij ontving een licentie voor zes schepen voor het vervoer van de grondstoffen en een vrijgeleide. Bovendien kreeg hij vrijdom van accijns. De subsidie werd van honderd tot tweehonderdvijftig gulden verhoogd: Honderdvijftig van de provincie en honderd van de stad. Voorts kreeg hij een lening van £ 200,- en de stad zou hem vrijwaren van het ronselen van zijn arbeiders. Als tegenprestatie zou Govaert 'twee of drie knapen van de burgerij' in dienst nemen. Ook werd hem het gebruik van de kade toegestaan.

In 1601 is de subsidie aan Govaert nog onveranderd. Hij overleed in 1605; de Venetiaan Anthonie Miotti kocht de glashut van de 'wezen Van der Haghe'.

Miotti op zijn beurt werd financieel gesteund door Dirk van Os, bijgenaamd de Amsterdamse Croesus. Een geldlening van zeshonderd gulden bond Miotti met handen en voeten aan deze rijke Amsterdammer!

In 1618 werd de fabriek uitgebreid. Dat het bedrijf een voor die tijd respectabele omvang had, blijkt uit het feit dat hij behalve z'n familie en glasblazers met 'knechten', voor licht werk nog zestig meisjes, jongens en weduwen in dienst had.

Zoals Middelburg met Antwerpen handelde of liever gezegd, ronselde, zo handelde Londen met Middelburg. Het goud van de glasmagnaat Robert Mansel lokte Miotti in 1619 naar Londen. Toch schijnt hij weer naar Middelburg te zijn teruggekeerd, want in een kerkelijke rekening van 1621 wordt vermeld dat aan 'Mingotte Glasblaesser' twintig schellingen werden betaald voor de levering van zes avondmaalbekers. In 1623 kon men Anthonio Miotti in Brussel en Namen vinden; hij stichte daar een nieuw bedrijf.

Nog kunnen we Middelburg niet verlaten want in het jaar 1626 vroeg een zekere Wilhelmus uit Amsterdam dezelfde voorrechten als Van der Haghe en Miotti. Ook Wijnants verkreeg kosteloos het burgerrecht; voorts een jaarlijkse subsidie van honderd

gulden en een renteloos voorschot van tweeduizend gulden. De nieuwe fabriek kwam in de nabijheid van de oude te staan, namelijk aan de Blauwe Dijk, tussen de oude Segeerstraat en Vlissingsche Poort.

We verlaten de Blauwe Dijk en komen terecht in de Bree waar we Elisabeth Serwouters ontmoeten. Elisabeth was de weduwe van Marius, die in Gent een glasfabriek dreef. Door het overlijden van haar echtgenoot was Elisabeth de fabriek in Gent kwijt geraakt; later trouwde ze met Jacques, baron van Hareskercke. Elisabeth kreeg het Pesthuis in de Bree toegewezen om daarin een fabriek te stichten. zij kreeg de gebruikelijke voorrechten en een renteloos voorschot van twaalfduizend gulden. De arbeiders werden in Gent geronseld.

Ook in de 17e en 18e eeuw werden er vele glasblazerijen in verschillende plaatsen in ons land gevestigd maar de meeste kenden geen lang bestaan. Iedere stad van enige allure wenste blijkbaar een eigen glasindustrie binnen haar poorten te hebben, ondanks het grote brandgevaar dat daar in die tijd aan verbonden was. Het ging in de meeste gevallen om bedrijven met een of twee kleine ovens met daarin een aantal vuurvaste potten waarin zo'n honderd tot drieduizend kilo glas werd gesmolten waarna het gewenste produkt met de blaaspijp werd gevormd.

De Glasstad Leerdam

In deze vogelvlucht mogen we niet nalaten even neer te strijken in de glasstad Leerdam. Hier hebben oorspronkelijk drie geheel zelfstandig producerende glasfabrieken gestaan.

De eerste fabriek dateert uit 1765 toen de glasblazersfamilie Pelgrim bij de plaatselijke overheid toestemming vroeg om een glasblazerij te vestigen, iets buiten de Veerpoort, aan de Nieuwedijk, de latere Lingedijk, 'alwaer zij hadden bevonden een bequame plaetse tot het zetten van een Glas en Flesse Blazerij'. Tevens vroegen zij 'voor agt blazers en twee stokers met derselven Huysgezinnen de vrijdom van alle lasten, zoo van Hoofdgeld, Lantaarn, Straat, Asch en Klapperman Geld, hoe ook genaamd'.

In 1766 startte de Hut (het woord komt van het Duitse Hütte) met acht glasblazers en twee stokers. Een hut bevatte een zogenaamde potoven waarin ruwe grondstoffen onder hoge temperatuur tot glas werden gesmolten waarna er dan door glasblazers flessen van werden geblazen. De omvang van de fabriek werd bepaald door het aantal ovens. In 1850 telde de Leerdamse glasfabriek vijfenveertig werklieden. In 1853 werd op hetzelfde terrein een tweede en in 1861 een derde hut gebouwd. In 1871 werden er ongeveer vier miljoen flessen met de hand geproduceerd.

Uit het schema van de concentratie van de V.G. dat hierna volgt blijkt dat de eerste Leerdamse glasfabriek, die toen ongeveer 350 arbeiders telde, op 1 juli 1912 werd ingebracht in V.G.

De overgang van de produktie met de hand naar de machinale produktie van flessen bracht een totale ommekeer binnen het flessenbedrijf teweeg. Na de overname door V.G. werkte men in 1913 in de eerste fabriek te Leerdam met twee zogenaamde Owens-machines!

De tweede glasfabriek in Leerdam dateert uit 1816; het was een kleine blazerij met een

Schema

De oprichtingsdatum van de N.V. Vereenigde Glasfabrieken (United Glassworks), gevestigd te Vlaardingen (thans Schiedam) is volgens akte: 26 mei 1899.

De akte vermeldt dat V.G. is ontstaan uit de gelijktijdige opheffing van drie glasfabrieken te LOENEN a/d VECHT, VUREN en LEERDAM.

1912 : N.V. FLESSENFABRIEK voorheen JEEKEL & CO. te LEERDAM

(de eerste glasfabriek te Leerdam, opgericht in 1765)

Dat was de zogenaamde 'Zwartglasfabriek'

1923 : N.V. GLASFABRIEK 'DE SCHIE' te Schiedam

opgericht in 1897.

De Heer H.A.P. Pijnacker trad in 1921 in dienst van 'de Schie' als directeur.

Bij de overname in 1923 bestond de directie van de V.G. uit T. de Meester en H.A.P. Pijnacker

1926 : N.V. Van DEVENTER'S GLASFABRIEKEN SCHIEDAM-DELFT

wordt overgenomen. Deze N.V. had fabrieken te Schiedam en Delft.

1929 : N.V. GLASBLAZERIJ 'DE STRUISVOGEL' voorheen SAUERBIER & MIJNLIEFF
te Nieuwerkerk a/d IJssel.

Alle aandelen van deze N.V. kwamen in handen van V.G.

1938 : Het jaar van de grote concentratie:

Overname van:

N.V. NEDERLANDSE GLASFABRIEK 'LEERDAM' (oude naam)

d.i. 'Royal Leerdam'

N.V. NIEUW-BUINER GLASFABRIEKEN voorheen MEURSING & CO.

te Nieuw-Buinen en daarmee tevens GLASFABRIEKEN A.J. BAKKER te Nieuw-Binnen

N.V. 'BOTTLEWORKS' te Zwijndrecht

1959 : N.V. KRISTALUNIE te Maastricht (oude naam)

In bovenstaand schema zijn alleen de glas-producerende ondernemingen opgenomen (niet de Handelsondernemingen)

potoven voor 6 zogenaamde havens of potten. In 1874 werkten er vierenveertig arbeiders, de produktie bedroeg 1.200.000 flessen. In 1899 ging deze fabriek met die uit Vuren en Loenen aan de Vecht, op in de N.V. Vereenigde Glasfabrieken die toen nog in Vlaardingen was gevestigd. Zie het schema.

De fraaie produkten van *de derde, de jongste glasfabriek* in Leerdam, zijn op de gehele wereld te vinden; in de inleiding noemde ik al het merk 'Royal Leerdam'. Wanneer men, waar dan ook, spreekt over een 'borrel' denkt men onwillekeurig aan Schiedam, ook al is die borrel niet afkomstig van een distillateur te Schiedam maar bewondert men fraaie glazen, dan wordt terecht aan Leerdams glas gedacht.

Op 26 april 1875 werd aan de heer Jeekel vergunning verleend tot de oprichting van een hardglasfabriek te Leerdam. Hier werd gebruik gemaakt van een Franse uitvinding om glazen voorwerpen tegen breken te harden. Deze uitvinding was in 1874 gedaan door A. de la Bastie. Leerdam was er dus vlug bij, het ontbrak niet aan energie om ook van de nieuwste uitvindingen gebruik te maken. Het glas werd eerst uit Duitsland geïmporteerd en in Leerdam in een daartoe bestemd gebouwtje gehard.

Later bouwde men dit uit tot een fabriek waar men zelf glazen voorwerpen maakte en hiermee werd de Hardglasfabriek van Jeekel, Mijnsen & Co gesticht. Het hardglas sloeg echter niet aan en men raakte in financiële moeilijkheden. Daarom werd op 3 september 1877 een andere commanditaire vennootschap gesticht, waarmee de grondslag werd gelegd van de glasfabriek 'Leerdam' voorheen Jeekel, Mijnsen & Co, kortweg de 'Witglasfabriek', of zoals de Leerdammers vroeger zeiden, de 'Withut'. Op 18 juni 1878 werd in het nieuwe bedrijf de eerste oven ontstoken.

Het is ten enenmale onmogelijk om in dit kort bestek verder in te gaan op de interessante en bewogen geschiedenis van deze fabriek waaraan onder andere de namen van Cochius en Copier onlosmakelijk waren verbonden.

Uit het afgebeelde schema blijkt dat ook deze onderneming in 1938 is overgenomen door de N.V. Vereenigde Glasfabrieken te Schiedam.

Welke Leerdammer had ooit kunnen denken dat de elkaar beconcurrerende fabrieken nog eens één geheel zouden vormen en een belangrijk deel zouden uitmaken van de de V.G., de grootste glasproducent in ons land.

Op een gravure uit 1876 zijn de drie 'hutten' afgebeeld. Ze zijn voorzien van het karakteristieke punt-koepeldak, kenmerk van de glasfabrieken tot omstreeks 1900. Bij de potovens namelijk werden de afgewerkte gassen door de opening in de oven in de vrije fabrieksruimte afgetrokken waarbij het dak, door de toelopende vorm, afgedekt door een kap met windborden, dienst deed als schoorsteen.

De Glasindustrie in Schiedam

Na dit uitstapje komen we weer terecht in 'Scyedam'. In de 19e eeuw heeft de ontwikkeling van de alcoholindustrie grote invloed gehad op het ontstaan van flessenproducerende glasfabrieken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men Schiedam of naaste omgeving als vestigingsplaats koos.

Er waren oorspronkelijk twee afzonderlijke glasblazerijen in Schiedam, één uit 1854, die we gemakshalve 'Van Deventer' zullen noemen en één uit 1897 die we met 'De Schie' zullen aanduiden.

Van Deventer

In 1853 wendde de heer J.S. Sirks, wonende te Rotterdam, zich tot 'Gedeputeerde Staten der provinciën of van ons Groot Hertogdom' voor een vergunning om een glasblazerij te vestigen in Oud- en Nieuw Mathenesse (deze gemeente werd op 1 januari 1868 bij Schiedam ingedeeld). Op 14 september werd vergunning verleend. De vestigingsplaats was een perceel grond dat zich uitstrekte vanaf de weg tot aan het (vroegere) Groene dijkje.

De Schiedamse Courant van 14 augustus 1854 schrijft:

'We vernemen dat de opbouw der Glasblazerij van de heeren Jacobus Sirks & Co in de aangrenzende gemeente Mathenesse reeds zo ver gevorderd is, dat zij kan geacht worden weldra voltooid te zullen zijn.

Naar het zich, volgens het oordeel van deskundigen laat aanzien, zal deze fabriek, zoowel door de hoogst doelmatige inrigting als om haar gunstige ligging, eene aanwinst voor onze stad kunnen genoemd worden. Niet alleen uit een financieel oogpunt, maar ook om het com-

mercieel belang kan de daarstelling dezer glasblazerij der stad Schiedam bezwaarlijk anders dan hoogst welkom wezen, en moet zij dus, naar wij verwachten, met ons verlangend uitzien naar het tijdstip waarop, door haar inwerkingstreden, ook deze fabriek leven en bedrijvigheid in ons midden helpen bevorderen. Vinde zij zich voortdurend in staat gesteld, aan een aantal gezinnen brood te verschaffen'.

De toegang tot het terrein aan de Buitenhavenweg nummer 122 lag tussen aan de weg staande branderijen. De tweede glasfabriek zou later gevestigd worden aan de Buitenhavenweg nummer 146; ze zouden elkaar dodelijk beconcurreren.

Uit een notariële akte blijkt dat op 17 mei 1856 een vennootschap onder firma werd opgericht. Vennoten waren Jacobus Sirks, Jacob Sichtermann en Antonie Marius Franciscus van Deventer. De firmanaam luidde Jacobus Sirks & Co. In de loop der tijd nam de heer Van Deventer steeds meer de leiding van het bedrijf over; hij werd zakelijk leider en de twee anderen bleven vooral als financiers deel uitmaken van de vennootschap. In 1872 werd de naam gewijzigd in Firma Van Deventer & Co.

Het was in de glasindustrie gebruikelijk, dat de arbeiders òf op het terrein van de hut òf in de onmiddellijke nabijheid woonden. Zo werden dan ook op het terrein van Van Deventer twaalf huizen voor het personeel gebouwd. Voorts werd in 1854 door de gemeente Schiedam een plan ontworpen voor de bouw van een aantal arbeiderswoningen. Men noemde de nieuwbouw 'Nieuwsticht'. De glasblazers kwamen in aanmerking voor een 'dubbele woning' waarvan de huur fl. 1,50 per week bedroeg. Nu kregen de blazers een vergoeding van fl. 1,50 dus woonden ze gratis. De 'stellers' en 'aanvangers' betaalden fl. 1,25 per week met een huurcompensatie van fl. 1,--; zij kwamen dus een kwartje tekort. Maar ook dit probleem werd opgelost want ze kregen van de blazers naar gewoonte - een fooi. En die fooi bestond doorgaans uit het kwartje dat men voor de huur tekort kwam. Stellers en aanvangers waren hulpkrachten van glasblazers.

In antwoord op een brief van de Commissaris van de Koning in de provincie, gericht aan de gemeentebesturen, gaven Burgemeester en wethouders van Schiedam op dat in

'hunne gemeente een glasblazerij was. In deze glasblazerij werden ongeveer twee miljoen flessen per jaar vervaardigd; het aantal werklieden aan die fabriek tweeëntachtig bedraagt en voor brandstof steenkolen werden gebezigd. Weekloon voor volwassenen van fl. 8,-- tot fl. 24,-- voor jongens van fl. 1,-- tot fl. 2,50.'

In die 'goeie oude tijd' golden in de glasblazerijen zeer lange werktijden, soms van zestien uur tot achttien uur per dag. Dit gold ook voor kinderen. Meer gegevens hierover zijn te vinden in het boek 'De arbeidende klasse in Nederland' van Prof. I.J. Brugmans en in 'Onder de rook van de Valk' van K. Lantermans.

Nog een enkel woord over de wijze van produceren. De oorspronkelijke hut uit 1854 was een oude Hollandse oven, aanvankelijk met acht, later met tien potten voor donker glas, zoals kelderflessen voor jenever, en twee zogenaamde 'beren' voor witglas. Een pot is een soort smeltkroes van vuurvast materiaal waarin het glas werd gesmolten. Met één potoven was het dus mogelijk tegelijkertijd flessen van verschillende kleuren te produceren. Een 'beer' is een grote glaspot. In die tijd hoorde men wel eens een 'brombeer', bijvoorbeeld wanneer door de hitte zo'n glaspot uit elkaar donderde.

letterlijk en figuurlijk. Met een potoven was men geheel aan het eeuwenoude handwerk gebonden. De oude potoven werd in 1885 vervangen door een 'wanoven', eerst met tien, later met twaalf 'werksteden'. Dit werd mogelijk gemaakt door de uitvinding van Friedrich Siemens, die in 1856 in Dresden de eerste wanoven bouwde. Een wan is een soort glasbassin, een grote kom waarin het glas wordt gesmolten. Een wanoven is de oven die de wan verhit. Een werkstee, ook wel genoemd 'bool', is de werkplaats rondom de oven. Met deze oven, die ook geschikt was voor continubedrijf, werd de grondslag gelegd voor een algehele omwenteling in de wijze van glassmelten. De invoering van wanovens betekende tevens een geweldige besparing op de brandstofkosten. De overgang van potoven naar wanoven schiep voorts de mogelijkheid tot automatisering van de produktie. In 1920 moest de produktie als gevolg van de naoorlogse economische malaise worden stop gezet. De eerste hut brandde in december 1920 af, werd herbouwd en in 1928 met de grond gelijk gemaakt.

Personalialia

De heer A.M.F. van Deventer overleed in 1884. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Johan Cornelis. De naam, de Firma Van Deventer, bleef ongewijzigd. Later werden als commanditaire vennoten opgenomen de heer Joseph Blankenheym en C. van Lede, van de distillateurs Blankenheym & Nolet te Rotterdam. Hiermede werd de band met een belangrijke distilleerderij, van groot belang voor de afzet van het produkt, aangehaald.

Wijziging van de ondernemingsvorm

De in Delft gevestigde N.V. Flessenfabriek Delft, voorheen Boers & Co., liquideerde in 1907 en werd overgenomen door Van Deventer's Glasfabrieken. Onder de naam N.V. Van Deventer's Glasfabrieken Schiedam-Delft werd een nieuwe N.V. opgericht. Directeur was J.C. van Deventer. Het zwaartepunt van de onderneming werd naar Delft verplaatst waar het hoofdkantoor werd gevestigd.

In 1912 werd in Delft de eerste Owens-machine in bedrijf gesteld, in 1916 gevolgd door een tweede. Van 1917 tot 1919 lag het bedrijf in Delft stil.

Na enkele mutaties in de leiding werden de fabrieken te Schiedam en Delft in september 1926 overgenomen door de bekende N.V. Vereenigde Glasfabrieken (United Glassworks). Deze overname betekende opnieuw een stap op de weg van sanering van de glasproduktie in ons land.

N.V. Glasfabriek 'De Schie' (1897)

Het jaar 1897 was voor de Schiedamse glasindustrie een belangrijk jaar omdat toen door Christiaan Anthonie van Deventer, een broer van J.C. van Deventer, directeur van Van Deventer's Glasfabrieken, een tweede geheel zelfstandige glasfabriek werd opgericht onder de naam N.V. Glasfabriek 'De Schie'.

De lezers weten wel dat het woord Schie komt van Sché of Scye, hetgeen scheiding betekent. Later zou blijken dat tussen beide fabrieken een flinke scheiding bestond, namelijk een hoge muur en een moordende concurrentie. Wanneer men bij de muur wat nieuwsgierig was, werd het advies gegeven 'kijk niet over die muur want grif gooien ze je een fles naar het hoofd'.

Gimborn

1855-INKT

601
616

1855-Inkt is een documenteninkt, droogt gitzwart en geeft een onverwoestbaar schrift.

Een uitstekende kantoorinkt, welke licht en gemakkelijk schrijft.

Deze inkt is eveneens geschikt voor de vulpen.

Bestelnummer	Inhoud ca.	Verpakking	Verkoop
601	1/1 Ltr.	1	f 2.25
602	1/2 „	1	- 1.35
604	1/4 „	3	- 0.75
608	1/8 „	6	- 0.50
616	1/16 „	6	- 0.30

De flacons 1/1 en 1/2 L. worden geleverd met practischen schenker, 1/4, 1/8 en 1/16 met schroefdop.

650

Verkoopprijzen bij afname van:

		1	2	3	5
601	1/1 Ltr.	f 2.25	2.15	2.—	1.90
602	1/2 „	- 1.35	1.30	1.25	1.20

650

Stoeltjesmodel No. 50 m. penlegger.

Inhoud: 40 gram.

Verpakking per 25.

Verkoopprijs f 0.12

630

630

Vierkante flacon No. 30 met dubbeln penlegger.

Inhoud: 40 gram.

Verpakking per 25.

Verkoopprijs f 0.10